

GRZEGORZ ŁAWNIKOWICZ

Refleksje na temat przygotowanego do druku przez
M. Marszałą i S. Wójtowicz wyboru pism Stanisława Łosia
poświęconych sprawie ukraińskiej

W serii Biblioteka Klasyki Myśli Politycznej ukazała się kolejna, 42 już pozycja. Jest to zbiór zatytułowany *Stanisław Łoś. Sprawa ukraińska we wspomnieniach, korespondencji i publicystyce. Wybór pism*. Rzeczony wybór, ale także redakcja naukowa, przypisy, skorowidz oraz cenny wstęp stanowią zasługę wrocławskich uczonych: Macieja Marszałą oraz Sylwii Wójtowicz¹.

Tytułowy element dorobku Stanisława Łosia zaprezentowano w ramach trzech części opracowania. Pierwsza z nich, *Sprawa ukraińska we wspomnieniach*, to oryginalne, niepublikowane dotąd fragmenty pamiętników spisane przed śmiercią autora, która miała miejsce w 1974 roku. W drugiej części wyboru przedstawiono „obraz polsko-ukraińskich stosunków w świetle korespondencji Stanisława Łosia”. Pierwsza z powoływanych pozycji pochodzi z roku 1922, ostatnie zaś datowane są na rok 1932. W ramach trzeciej części wyboru dokonano przeglądu publicystycznych wystąpień hrabiego. Rzecz jasna także w tym wypadku zasadniczą rolę odegrało kryterium przedmiotowe. Tym razem jednak zmienił się czasowy horyzont wyboru. W tej części, noszącej tytuł *O konstruktywną politykę ukraińską w Polsce*, przywołano teksty pochodzące z lat 1931–1938, publikowane m.in. w „Drodze”, „Naszej Przyszłości” i „Polityce”.

Stwierdzenie, że Prof. dr hab. Jan Stanisław Łoś (dyplomata, publicysta, a następnie prof. historii na KUL-u) jest postacią mało znaną, nie umniejsza wartości publikacji. Przeciwnie, przywracając, a może poprawniej i ściślej – budując pamięć o tej postaci, autorzy wyboru przyczyniają się do ocalenia wyjątkowo cennego fragmentu polskiej myśli politycznej.

---

¹ *Stanisław Łoś, Sprawa ukraińska we wspomnieniach, korespondencji i publicystyce. Wybór pism*, wyb., red. nauk., wstęp i przypisy M. Marszał, S. Wójtowicz, posł. M. Łoś, Kraków 2012.

Zbiór można traktować jako zapis różnorodnych, warunkowanych w głównej mierze politycznie, dylematów Łosia, można także w nim widzieć próbę poszukiwania tego, co określa się mianem racji stanu. Po lekturze zgromadzonych tekstów można stwierdzić, że stoi przed nami żywy człowiek uwikłany w trudną i złożoną rzeczywistość. Dodajmy, człowiek, w przypadku którego zdewaluowane dzisiaj i powierzchownie traktowane słowo „patriotyzm” nabiera właściwego, głębokiego sensu. Oznacza ono tutaj pracę dla dobra ojczyzny, żmudną, często-kroć efektywną, choć przecież bardzo rzadko efektowną. Niewątpliwie rację mają autorzy opracowania, pisząc o swoim bohaterze: „[...] odnosi się nieodparte wrażenie, że jest to stanowisko męża stanu, któremu nie tylko zależy na dobru Galicji Wschodniej i zachodzących tam relacji polsko-ukraińskich, ale który przede wszystkim troszczy się o integralność Rzeczypospolitej i jej wizerunek w targanej kryzysem Europie” (s. XIII).

Analizowany zbiór nie jest przypadkowym zestawieniem tekstów hrabiego Łosia. Marszał i Wójtowicz zadali sobie trud w postaci przewertowania słabo dostępnych źródeł, dotarli także do materiałów archiwalnych (patrz wykazy zamieszczone na s. 403 opracowania). Zbiór jest wyborem, dobrym wyborem, i to z kilku powodów. Abstrahując od osoby jego bohatera, który niewątpliwie na to wyróżnienie zasłużył, ważne jest także to, że wewnętrzny układ opracowania, zwłaszcza konieczne skróty w tekście, nie tylko nie ogranicza, ale przeciwnie – ułatwia zrozumienie postawy Stanisława Łosia. Czytelnik, na podstawie fragmentów (uwaga odnosi się zasadniczo do pierwszej części zbioru), może sobie z powodzeniem wyrobić zdanie o zasadniczych elementach jego koncepcji. Fachowo zredagowane, obszernie przypisy, są – niezależnie od roli wypełnianej przez wstęp – świetnym wprowadzeniem i komentarzem do aktualnie podejmowanej przez hrabiego problematyki. Teksty Profesora Łosia przedstawiono na odpowiednio zarysowanym tle. Czytelnik został wprowadzony w realia epoki oraz szczegółowe uwarunkowania „sprawy ukraińskiej”.

Wracając jeszcze do samego wyboru. Ważna jest reprezentatywność. Warunek ten wiąże się z uwzględnieniem czynnika chronologicznego w obrębie każdej z części. To pozornie dogodny punkt wyjścia, aby poszukiwać ewolucji. Pozornie, ponieważ takowej, wyłączwszy ewentualne kwestie techniczne, nie odnajdziemy. Uderzy nas coś innego – stałość spojrzenia Łosia, znamionująca człowieka o głębokiej mądrości, przenikliwości i wielkim doświadczeniu. Jego teksty pozwalają na poszerzenie wiedzy. Wartością samą w sobie jest możliwość skonfrontowania jego poglądów z kierunkami polityki, z ewolucją linii politycznej w sprawie ukraińskiej, zrozumienie dynamicznego w swym wyrazie kontekstu sprawy ukraińskiej w międzywojennej Polsce.

Odrębną, jakże cenną w przypadku tego typu publikacji, zasługą autorów opracowania było nawiązanie współpracy z synem Profesora – Markiem Łosiem. Wymierny efekt tej współpracy nie ogranicza się do jednego, konkretnego wy-

miaru w postaci dostępu do części archiwaliów. Jeśli przyglądamy się publikacji jako całości, to dostrzec winniśmy także walory tekstu zamykającego całość. Jest nim posłowie Marka Łosia, stanowiące także merytoryczne dopełnienie tego wszystkiego, co zostało ujęte w publikacji.

Godzi się wreszcie podkreślić, a przy okazji także i przypomnieć, szczególną rolę współautora zbioru Macieja Marszałę w przywracaniu pamięci o założeniach myśli polityczno-prawnej polskiego międzywojnia. Mam tutaj na myśli m.in. opracowanie wydane w tej samej serii, zatytułowane *Amica Italia. Polscy prawnicy wobec faszyzmu 1922–1939. Wybór pism*.